

SERMAYEDE YAPI DEĞİŞİKLİĞİ; BREZİLYA 1947 – 1983*

Ercan EREN**

24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri sonrası tartışmaların "Brezilyalılaşma" üzerinde odaklaşması, üzerinde önemle durulması gereken konudur. 24 Ocak istikrar tedbirleri ve arkasında yatan "liberal" iktisat anlayışının Brezilya'da 1964 sonrası izlenen politika ile benzerliği yani "Brezilyalılaşma", bu tedbirler alındığı dönemde Brezilya'da 1974 sonrasında hızlanan enflasyon ve dış borç yüküyle bütünleşen büyümenin yavaşlaması ile 1980 sonrasında büyümenin gerilemeye dönüşmesi ve gelir bölüşümünün daha da bozulması bir çıkmazın habercisi olarak tartışmaların kaynağıdır. İşte bizi de eldeki veriler çerçevesinde Brezilya'yı incelemeye götüren Brezilya ve Türkiye'de izlenen politikaların benzerliği tartışmalarıdır.

Brezilya'ya ilk yaklaşımının amacı liberalleşmenin hangi doğrultuda olduğu, yani kaynak dağılımının gerçekten piyasaya bırakılıp bırakılmadığıdır. Liberal dönemde devlet-ekonomi ilişkileri nasıl olmuştur? Daha sonra bu soruya yanıtın ancak "liberalizm" öncesi dönemle birlikte ele alındığında anlamlı olacağını düşünerek, ikinci dünya savaşı sonrası başlayan "bilinçli" ithal ikameci sanayileşme dönemi ve 1964 sonrası "liberal" dönem kıyaslamalı olarak inceleme yoluna giderek verileceği belirdi. Böylece çalışmam, sermayedeki yapı değişikliği ile birlikte devletin ekonomiye müdahale biçimleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Brezilya, özellikle 1967-1973 yılları arasında yaşanan "Brezilya Mucizesi" dolayısıyla dikkati çeken bir ülkedir. 1964 istikrar tedbirleriyle kaynak dağılımının "Piyasa" ya bırakılması ile elde edilen başarıları yakın zamana kadar örnek gösterilen bu ülke, ayrıca 1964 askeri yönetimi ve piyasa mekanizması anlayışı arasındaki bağlantı nedeniyle eleştirilerin de yoğunlaşması ile gündeme gelmiştir. Bu konumundan hareketle incelememiz dış ekonomik ilişkilere ve devletin ekonomiye müdahale biçimlerine ağırlık verilerek, 1947-1964 ve 1964-1983 olmak üzere iki döneme ayrılarak, 1947-1983 döneminde sermayede yapı değişikliği ile sınırlanmıştır.

TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE SERMAYEDE YAPI DEĞİŞİKLİĞİ

Brezilya'da tarihsel olarak sermaye yapısındaki değişimi dört ana başlık altında toplamak mümkündür;

* Bu çalışmayı okuyup, eleştirilerinden faydalanmamı sağlayan Turan YAY'a teşekkür ederim. Hata ve görüşlerden benim sorumlu olacağım açıktır.

** Yard. Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

a) 19. yy.'da dünya ekonomisi ile bütünleşme; geleneksel iş bölümümü içinde tarımsal ihracata yönelme,

b) 1. dünya savaşının şoku ve depresyon; 20. yy.'da ithal ikamesine yönelme ve imalat sanayinin gelişmesi,

c) 2. dünya savaşı sonrası; daha fazla sermaye girişi ve teknolojik gelişmeye bağlı ithal ikamesi,

d) 1967 sonrası; uluslararası sermaye ile çok fazla bütünleşme¹.

İkinci dünya savaşı öncesi sermaye yapısını kısaca şöyle özetlemek mümkündür: 19. yy.'in ortasında en büyük kahve üreticisi olan Brezilya 1830'da dünya kahve ihracatının % 40'dan fazlasını gerçekleştirmiştir. 1929 bunalımına kadar ithalatta vergileme daha düşüktür. Birinci dünya savaşı öncesi tüketimin 1/3'ünden fazlasının dış kaynaklardan sağlanması ve imalat sanayiinde çalışan işgücü toplam işgücünün % 3'ünden daha az olmasına rağmen imalat sanayiinde bir birikimden söz etmek mümkündür. 1920'lerde muhafazakâr milli para politikası izlenmiş, sanayileşme yavaşlamış, kredilere sınırlama getirilmiş, ithalat dış borçlarla finanse edilmiştir. 1929-1931 arasında kahve fiyatlarının % 60'a düşmesi dünya bunalımının Brezilya'da daha da derinleşmesine neden olmuştur².

1930'da G. Vargas'ın devrim yaparak başa geçmesiyle genellikle depresyon dönemlerinde görüldüğü gibi³ ekonomik milliyetçilik artmış, başta demir yolları olmak üzere önemli sektörlerde millileştirmeler yapılmıştır. 1929 bunalımında temel malların fiyatlarındaki büyük düşüş ve ithalattaki zorluklardan dolayı milli sanayiye ağırlık verilmiş, yabancı sermayeye karşı duyarlılık artmıştır. 1931-1939'da sanayide üretim artışı % 10'un üzerinde, GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) artışı % 6 dolaylarındadır. Bu artış dış şoka karşılık ülke içi talebin azaltılmamasıyla sağlanmış ve koruyucu politikalarla teşvik edilmiştir. Örneğin, kahve üreticisinin ürünü satın alınmış, devlet harcamalarında açık finansmana gidilmiş, genişleyici para politikası izlenmiştir. 1930'lı yılların başında, 1920'lerdeki fazla kapasitenin elimine edilmesiyle arz artmıştır. Dönem içinde ithalat azalmış, sınırlı döviz borç ödemelerine gitmiştir. Yeni yatırımlar, genellikle ithalat girdileri kullanan yeni sektörlerde yoğunlaşmış, ithal ikamesinin geniş tutulmasıyla imalat sanayiinde hızlı gelişme sağlanmıştır. 1939'da imalat sanayi emeğin % 9.5'ini istihdam etmeye başlamıştır. İmalat sanayiinde üretim, savaş yıllarında da artmaya devam etmiş, çelik sanayiinde anlamlı gelişmeler elde edilmiştir. 1930'dan önce dış ticarete tarifeler, 1930'lu yıllarda döviz kontrolü, savaş sırasında döviz kontrolü ve doğrudan miktar kısıtlaması olmuştur (1930'larda tarifeler genellikle spesifikittir. Bundan dolayı enflasyon yüzünden aşınmıştır)⁴.

1930-1945 yılları ideolojisi milliyetçilik ve modernleşme olan Vargas'ın korporatist diktatörlük dönemidir. Bu ideoloji 1947-1964 demokrasi yıllarında devlet politikası haline gelen ithal ikamesi sanayileşme politikasıyla bütünleşecektir. Var-

1 Albert Fishlow (1980), s. 102.

2 İbid, s. 104.

3 I. Wallerstein (1983), s. 105.

4 Rawle Farley (1972), s. 211; Ian Little ve diğerleri (1971), s. 32, A. Fishlow (1980), s. 104; Nathaniel H. Leff (1968), s. 12.

gas döneminde sanayiciler, sendikalar ve diğer örgüt ve kurumlar bağımsız güç değildir. Bunlar hükümet tarafından doğrudan kontrol edilmiştir. Bu durum 1947-1964 döneminde de şu veya bu şekilde devam etmiştir. Ordunun bağımsız güç olma özelliği nispeten 1947-1964 döneminde de devam etmiş, ordu ile ilgili bakanlıklarda, ordunun bakanı belirleme gücü oldukça fazladır. Ayrıca, devlet başkanının parlamento üzerinde nispi kuvvetli pozisyonu söz konusu olmuştur⁵.

İthal İkameci Sanayileşme; 1947-1964

Bu dönem ilk önce tüketim, daha sonra dayanıklı tüketim, ara ve sermaye mallarında ithal ikamesi yoluyla sanayileşmenin devlet politikası haline geldiği dönemdir. Vargas'ın Korporatist iktidarında yaratılan kurumlaşma ile artan enflasyon ve dış ticaret açığına karşın 1960'lara kadar hızlı büyüme sağlanmıştır.

a) Dönemin Özellikleri

1947-1964 dönemini daha önceki dönemden ayıran temel özellikleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür;

1- Tarımdan sanayiye kaynak transferi; tarımı vergileyen aşırı değerli ulusal para ve yabancı paraların farklı fiyatlanması ile sanayinin doğrudan finansmanı gerçekleşmiştir.

2- Hızlı büyüme; devlet harcamalarında artış kadar vergi gelirlerinin artmamasından, bütçe açığı ve enflasyon hızlanmış, parasal genişleme söz konusu olmuştur.

3- Yabancı sermayeye karşı güven; özellikle 1953'den sonra ihracatın artması ve döviz gereksinimi, yabancı sermayeyi artırmıştır⁶.

b) İzlenen İktisat Politikası

İthal ikamesine yönelik olarak,

1- Ülke içinde üretilen sanayi mallarının ithalatını hemen hemen olanaksız kılan özendirme ve korumacılık,

2- Piyasa değerine oranla aşırı değerlendirilmiş ulusal para ve katlı döviz kuru,

3- Sabit ve düşük faiz oranına dayanan bir finans kesimi,

4- Enflasyona dayanan bir finansman siyaseti,

5- Yabancı sermaye girişini özendirmek amacıyla özel avantajlı döviz kurlarını da içeren çeşitli önlemler,

6- Ulaştırma alt yapısı ve değişmez sermayeye giren mallarda yoğun devlet faaliyeti gerçekleştirilmiştir⁷.

Brezilya'da 1950'lere kadar tüketim mallarında, 1950'den sonra, dayanıklı tüketim mallarında yoğunlaşan ithal ikameci politika, 2. dünya savaşından sonra çoğu gelişmekte olan ülkelerde izlenen politika ile uyum halindedir. Brezilya'da 1946'da ithalat nispeten fazladır. 1947'de savaş yıllarında biriktirilen döviz rezervleri bitirilmiş, ithalat talebinin mevcut dövizin üzerinde olması ödemeler dengesine baskı yapmış, ithalata sınırlamalar getirilmiştir⁸. İthal ikamesinin devlet politikası haline gelmesi bu ortam içinde oluşmuştur. İthal ikamesi, 1950'li yıllarda uluslar-

5 N.H. Leff (1968), s. 124.

6 A. Fishlow (1980), s. 105.

7 Sungur Savran (1984 a), s. 36.

8 N.H. Leff (1968), s. 14.

arası sermaye, yerel sermaye ve devlet arasındaki ödemeler dengesi sorunlarının artmasıyla ortaya çıkan karşılıklı etkileşimlerde aranmalıdır⁹.

1960-1964 yılları dışında dönem boyunca yüksek büyüme hızı elde edilmiştir. 1950-1960 yıllarında GSMH yaklaşık % 5.7, 1955-1960 yıllarında % 7 artmıştır. 1955 sonrası ihracatta miktar ve fiyat koşullarının kötü olmasına karşılık yabancı sermayedeki artış yoluyla yatırımlar için gerekli kaynaklar sağlanmıştır. Sanayide üretim artışı tarımdan fazladır. Tarımda üretim artışı kahvede izlenen kısıtlayıcı politikadan dolayı fazla olmamıştır. Kahve dışı tarımsal üretimde çeşitlemeye gidilmiş ve anlamlı üretim artışı (% 4.6) sağlanmıştır. İzlenen ithal ikamesi sonucu özellikle imalat sanayiinde büyük "başarılar" elde edilmiştir. Dönem başında (1949) dayanıklı tüketim mallarında toplam arzın % 65'i ithal edilirken, bu 1960 sonrası % 1.6'ya düşmüştür. Ara ve yatırım mallarında da, dayanıklı tüketim mallarındaki kadar çarpıcı olmasa da ithalat oranı büyük miktarda düşmüştür. Hemen hemen bütün nihai mallar üretilmeye başlanmıştır. İkinci dünya savaşı öncesinde gıda ve tekstil temel sanayi iken, 1964'de imalat sanayi içinde metal ve metal ürünlerinin oranı % 31, kimya % 17, gıda ve tekstil % 36'dır¹⁰. Sanayinin GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) içinde payı artarken, imalat sanayi kendi içinde yeni yapılanmaya gitmiştir.

c) Kambiyo ve Dış Ticaret Politikası

İkinci dünya savaşı sonrası 1953'e kadar döviz kuru değiştirilmemiştir. Buna neden, savaş esnasında sınırlandırılan ithalatı kolaylaştırmak ve hükümetin kahve ihraç fiyatının yüksek olmasını istemesidir. Bu bir yıl kadar devam etti. Savaş esnasında biriktirilen döviz tüketildi. 1947-1953'de ithalatta lisans sistemi uygulandı. Döviz dağıtmak için 3'lü kategori kullanıldı; temel, orta temel ve diğer mallar. Dövizin % 17-19'u temel, % 65-70'i orta temel malların ithalatına gitti. İlk yıllarda amaç, koruyuculuktan ziyade döviz krizi idi. Korumacılık 1949'da başladı. Ocak 1953'de ithalatta lisans sisteminden 5'li katlı kur sistemine geçildi. Dövizin fiyatı 1. kategoriden 5. kategoriye doğru artarak yükseliyordu. 5'li sistem 1957'ye kadar uygulandı. IMF ve diğer uluslararası finans kuruluşlarının baskısıyla kategori 2'ye indirildi (Genel ve özel olmak üzere) ve ithalatın vergilendirilmesinde seçici advalorem tarifeler getirildi. Temel olmayan mallar özel kategoriye konuldu (özel mallarda dövizin fiyatı genele göre 2-3 kat daha yüksek idi). 1957 sonrasında katlı kur ve tarifelere bağlı olarak çeşitli sınırlamalar getirildi. Özellikle 1961-1965 döneminde bunlar önemlidir. Bu durum 1967'deki ithalatın liberasyonuna kadar devam etti. Katlı kur sistemi sanayinin korunması yanında önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Toplam vergi gelirlerinin % 16'sı (1954-1960 yıllarında) bu yolla sağlanmıştır¹¹. Bu dönemde hükümetin tarife ve katlı kur sistemine bağlı olarak aşırı değerli ulusal para politikası izlemesinde kahvenin dış fiyatını düşürmeme isteği de etkindir.

Tarife ve katlı kur sistemine bağlı olarak korumacılığın çok yüksek olduğu görülmektedir. Yatırım, ara ve dayanıklı tüketim mallarında gittikçe artan şekilde

9 A. Eralp (1981), s. 614.

10 Bela Balassa (1971), s. 104-107.

11 J. Bergman ve P.S. Molan (1971), s. 109-115; B. Balassa 1971 içinde.

ortalama nominal koruma* % 100, efektif koruma % 120 dolaylarındadır¹². Bu Latin Amerika ülkelerinde Arjantin'den sonra en yüksek orandır. Korumacılık yerli sanayiye yaratmak için güçlü bir araç olmuştur. Fakat etkinlik sağlanamamıştır. Koruyucu politika aynı zamanda tarımdan sanayiye kaynak transferi aracı olmuştur. Kırsal kesimin geliri nispi olarak (tarımsal mallarda ve özellikle kahvede dış ticaret hadlerinin kötüleşmesine bağlı olarak) düşmüştür. İthalat sınırlamaları dışında, vergi kolaylıkları, hızlandırıcı amortisman, kredi garantisi, ucuz kredi ve ithal edilen sermaye donatımının ithal vergisi kaldırılarak imalat sanayi teşvik edilmiştir¹³.

Koruyuculuk, fiyat mekanizmasına müdahale ve idari düzenlemeler bürokrasiyi beraberinde getirmiştir¹⁴.

1960'a gelindiğinde durum şu şekildedir; ihracat ve ülke içi piyasanın bağımsız büyümesi, ithalatın sanayi girdisi ve hammaddelerde yoğunlaşması, ikamede sınıra varılması ve ithal ikameci kesimde ihracatın fazla artmaması yüzünden büyümenin tekrar geleneksel ihraç ürünlerine bağlı olması söz konusudur¹⁵.

İthal ikameci politikanın beklentileri doğrultusunda ithalatın büyük oranda ikamesine rağmen, ithalat azalmamış, bileşimi değişmiş, yeni sanayiler yeni ithalatı doğurmuştur. İhracatta imalat sanayi ürünlerinde bir miktar artışa karşılık tarımsal malların ihracatı azalmıştır. Bu sonuçta, tarımda ürünün çeşitlenmesi, kahve fiyatlarındaki düşüş nedeniyle ihracatın sınırlandırılması ve ithalatçı ülkelerin kahve üretmeleri etkindir. Kahve dönem boyunca birincil ihraç ürünü olma özelliğini korumuştur. Bütün dönem olarak ele alındığında ithalat artışı ihracattan fazla olmuştur. İhracat artışı, üretim artışının çok altında kalmıştır. 1960'a gelindiğinde tüketim malları hemen hemen bütünüyle ithalat listesinden çıkarılırken, ara malları, yatırım malları ve hammadde ithalatı arttırmıştır. Dönem içinde ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi ihracat artışını ayrıca engellemiştir. 1964 öncesinde ithalatta doların değeri, ihracata nazaran 2.7 kat daha değerlidir (1964 sonrasında bu fark süratle düşürülerek, ihracat ve ithalatta dolar değeri hemen hemen eşit duruma getirilmiştir)¹⁶.

d) Devlet Müdahalesi

Devletin ekonomiye müdahalesini,

1- Doğrudan üretim faaliyetinde yer alması.

2- Düzenleyici tedbirlerle dolaylı olarak ekonomiyi etkilemesi açısından ele almak gerekir. Ayrıca devletin yabancı sermaye ve yatırım ilişkileri de önemlidir. 1964'e gelindiğinde devlet; denizcilik, demiryolları, petrol, çelik sanayinin büyük bir bölümünü doğrudan kontrol etmekte olup, aynı zamanda demir cevheri ve elektrik üreticisidir. Döviz doğrudan devlet tarafından kontrol edilmekte, birçok kıt malların ithalatı, iç ve dış krediler, uzun dönem yatırım kaynakları piyasadan ziyade hükümet tarafından sağlanmaktadır. Dış kredilerin kamu ve özel sektör arasında dağılımı devlet kanalıyla yapılmaktadır.

* Nominal korumada korunan malın nihai durumu, efektif korumada nihai durumu yanında girdiler de dikkate alınır.

12 I. Little ve Diğerleri (1971), s. 174.

13 İbid, s. 38.

14 R. Farley (1972), s. 222.

15 R. Thorp ve L. Whitehead (1979), s. 7-8.

16 J. Bergsman ve P.S. Molan (1971), s. 116.

Kamu sektörünün GSMH içinde oranı hızla yükselmiştir. Kamu harcamalarındaki artış kamu gelirlerinden fazladır. Kamu tüketim ve yatırım harcamaları GSMH'nin % 16'sı iken, 1960'da % 27'ye çıkmıştır. Kamu harcamaları % 75 artarken vergi gelirleri % 50 artmıştır. Yani bütçe açığı söz konusudur. Artan kamu harcamalarına paralel olarak toplam krediler içinde kamu sektörünün payı hemen hemen % 100 artmıştır. Sabit sermaye oluşumunda da kamu sektörünün katkısı hızla artmıştır. Özellikle 1957 sonrasında kamu yatırımları sabit sermaye oluşumu doğrultusunda olmuştur. Kamu yatırımlarının çoğu (% 80 dolayında) yol, petrol ve "National Development Bank" a gitmiştir. "National Development Bank" ın yatırımları da başta elektrik ve çelik olmak üzere temel sanayilerde yoğunlaşmıştır¹⁷.

Devlet dış kredilerin dağılımını da üstlenmiştir. 1955 sonrası sağlanan 2.2 milyar dolar dolayında dış ticari kredinin % 95'i devletin öncelik verdiği sahalara gitmiştir. Kredilerin elektrik, çelik ve otomotiv sanayiinde yoğunlaştığı görülmektedir (% 16'sı elektrik, % 16'sı çelik, % 23'ü otomatik, % 10'u demir ve hava yolları, % 3 petrol, % 1 ağır sanayi, % 31'i özellikle kimya ve metaloloji olmak üzere diğer sektörler). Dış donatım kredilerinin üçte ikisi (% 62) kamu sektörüne gitmiştir¹⁸. Devletin özellikle stratejik alanlara yatırım yapması ve bu alanlara kredileri yönlendirmesi, yabancı sermayenin payını azaltıcı milliyetçilik ideolojisi ile beslenmiş, özel sektörü finanse etmek için kurulan "National Development Bank" ın toplam kaynaklarının % 84'ü (1952-1964) kamu sektörüne gitmiştir¹⁹.

1964 öncesi planlama fiilen olmamıştır. Planlama bakanlığının bulunmasına rağmen, bakanlık ilgili kuruluşlar arasında daha çok koordinasyon görevi yapmıştır. Planlama ve hükümet programı hemen hemen aynı işlevleri yerine getirmiştir. Özel sektörü de içeren merkezi planlama 1964 sonrasıdır. İlk resmen uygulanan plan 1968-1970'de yaşama geçirilen 3 yıllık plandır. Bu durum 1964 sonrası "Piyasa ekonomisi" döneminde devlet-ekonomi ilişkileri açısından dikkat çekicidir.

Kamu sektöründe, politik değişikliklerden fazla etkilenmemesi için bütçe otomomisi olan kamu teşebbüsleri (elektrik, demiryolları, denizcilik, v.s.) kurulmuştur.

e) Yabancı Sermaye

1930'larda özellikle madencilikteki millileştirmelerden sonra 1950'lere kadar yabancı yatırımcıların sermaye hareketleri üzerinde cezai kontroller devam etti. 1955'de durum değişti. Birçok sektörde özel yabancı yatırımın çağrılmasına kahve fiyatlarında düşme (% 30) ve bunun ödemeler dengesi üzerinde yaptığı tahribatin da etkisi olmuştur. 1955 sonrası yapılan dış yatırımların hemen hemen yarısı, otomatik sanayisine gitmiştir. Otomatik sanayini çelik, kimya, elektrik, tekstil takip etmektedir. 1955 sonrası yabancı yatırımlarda artış önemlidir. Çünkü, sermaye malları ithalatı 1955'e gelindiğinde tıkanma noktasındadır (Doğrudan yatırımlar, yabancı sermayenin % 30-40 arasındadır). Yabancı sermaye girişinin artması zaman içinde faiz ödemelerini de arttırmıştır (1947-1952'de borç ödemeleri toplam borçların % 4.7'si iken, bu 1961-1963'de % 24 olmuştur). Hatta çıkan sermaye girenden daha

17 N.H. Leff (1968), s. 35-40, 102, 141-142.

18 İbid, s. 43-44.

19 İbid, s. 53.

fazla olmuştur. Bu dönemde sabit sermaye yatırımların aşağı yukarı % 8'i net yabancı sermaye girişidir²⁰.

f) Diğer Gelişmeler

Dönem içinde reel ücretler artmış, asgari ücret devlet tarafından enflasyonun üzerinde belirlenmiştir. Sanayi işçisinin ücreti, tarım kesimine nazaran daha fazla yükselmiş, nüfus içinde "orta" gelir gruplarının oranı artmıştır.

Latin Amerika'da 19. yy.'dan bu yana enflasyon tehlikesi daima gündemde olmuştur. Kronik enflasyon söz konusudur. Dönem içinde 1952-1953, 1955, 1958-1959 ve 1961'de artan ödemeler dengesi açığı ve enflasyon artışı karşısında uluslararası finans kuruluşlarının isteği doğrultusunda istikrar tedbirleri alınmıştır. Fakat bu tedbirler yeni bir yapı değişikliği doğrultusunda değil, geçici sıkıntıları gidermek için idi²¹. Alınan tedbirler, aynı yıllarda Şili ve "Latin American Economic Commission" da bir grup iktisatçının başlattığı (Prebisch ve diğerleri) yapısalcı yaklaşımlarla uyum göstermektedir. Enflasyon büyümenin maliyeti olarak görülmüştür*. Enflasyon hızının 1960 sonrasında çok hızlandığı gözlenmektedir. Bu duruma, para arzında hızlı artış, dış ticaret açığı yüzünden üretim için gerekli hammadde ve ara malların yeterli oranda sağlanamaması ve ücret ayarlamalarının yüksek oranda yapılması etken olmuştur²².

Dönem içinde sermaye piyasası gelişmemiş, finansal sistem toplam sermaye oluşumuna yalnız % 5 oranında kaynak sağlamış, faiz haddi tavanı Kanunlar tarafından belirlenmiştir²³. Faiz haddi enflasyonun altındadır. İskonto haddi 1957'ye kadar (1952-1957) % 6, daha sonra % 8 iken ortalama enflasyon oranı % 35 dolayındadır.

1964'e gelindiğinde durum şöyledir; güçlü bir milliyetçilik ideolojisine karşılık dışarıya bağımlılık fazladır. Ödemeler dengesi açığı ve enflasyon artmış, yabancı sermayeye karşı tepki yükselmiştir. Bu ortam içinde fiyat kontrolleri, ithalat ve döviz sınırlamaları gibi parasalcı olmayan istikrar tedbirleri başarılı olamamıştır.

Piyasa Ekonomisi; 1964-1983

Brezilya 1964'de yapılan askeri darbeden sonra alınan istikrar tedbirleri ve kademeli olarak yapılan ithalatta liberasyon, ihracatın teşviki, fiyatların serbest bırakılması gibi tedbirlerle piyasa ekonomisine yöneldi. 1967 sonrasında, alınan ekonomik tedbirler biraz biçim değiştirerek devam etti. Yeni dönem, sermayede yapı değişikliğini gerektirdi. Bu içindeki sınıf ilişkilerinin de değişmesine neden oldu. Popülist iktidarların yerine, uluslararası finans çevreleriyle daha fazla bütünleşen siyasal tercih ve iktisat politikaları ön plana çıktı. Aynı dönemde politik bas-

20 İbid, s. 18-19-61-75.

21 İbid, s. 101.

* 1950-1975 Döneminde ortalama fiyat artış hızı % 35'dir, Wachter'in bu dönemde Brezilya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde (Şili, Arjantin, Meksika) yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre, fiyat artışlarının nedeni parasalcılar kadar, yapısalcıları da desteklemektedir. Bkz. S.M. Wachter (1976), s. 120.

22 İbid, s. 167.

23 I. Little ve Diğerleri (1971), s. 50.

24 John Sheahan (1980), s. 267-291.

kı da arttı. Anayasal hakların askıya alınması, tutuklama, sürgün, idam, siyasi partilerin yasaklanması, basına sansür konulması gibi kriterlere bağlı olarak yapılan sıralama ve piyasa ekonomisine yönelme açısından değerlendirmelere göre (Küba dışında diğer bütün Latin Amerika ülkeleri dahil), 1968-1970'de Brezilya'nın piyasaya yönelme açısından ikinci, politik baskı açısından birinci sırada olduğu görülmektedir (Değerlendirme 1958-1960 temel alınarak yapılmıştır). Brezilya 1964-1967'de alınan istikrar tedbirleri ardından, 1967-1973'de yüksek büyüme hızı sağlamıştır. 1974 petrol şoku ardından uluslararası sermaye ile ilişkiler yeni bir sürece girmiş, 1979 sonrasında alınan istikrar tedbirlerine karşılık, "Brezilya mucizesi" "çıkmaza" dönüşmüştür.

Piyasa Ekonomisine Yöneliş ve Brezilya Mucizesi, 1964-1973

a) İktisat Politikası

Nisan 1964'de yapılan askeri darbeden sonra 3 yıllık yeni bir program yapılarak,

- 1- Vergi hasılatı arttırıldı.
- 2- Devlet harcamaları azaltıldı.
- 3- Kamu teşebbüslerine yardım kısıtlandı ve kendi kendilerine yeterli olmaları sağlandı.
- 4- Kısa dönemli tahviller enflasyona karşı garanti edildi (endeksleme).
- 5- Ücretler fiyat artışlarının altında arttırıldı (Sendikalar doğrudan kontrol altına alınarak fiilen işlerliğini kaybetmiştir)²⁵.
- 6- Faiz haddi arttırıldı.
- 7- Krediler kısıtlandı.
- 8- Sermaye piyasasını geliştirici tedbirler alındı.
- 9- Yeni bir planlama bakanlığı kuruldu²⁶.

Bu program sonucu,

- a) Ödemeler dengesi, kamu sektörü açığı ve enflasyon oranı azaltılmış,
- b) Yeni birikim ve bölüşüm sistemi kurulmuş,
- c) Sosyal ve politik temeller sağlamlaştırılmıştır²⁷.

b) Dış Ticaret Politikası

1964-1967 arasında devalüasyonla birlikte;

- 1- İhracatın teşviki ve ithalatın liberasyonu için düzenlemeler yapıldı.
- 2- Dış ticaret üzerindeki kontroller basitleştirildi.
- 3- İhracat vergileri ve kotalar kaldırıldı.
- 4- İhracatta kredi ve sigorta kolaylıkları sağlandı.
- 5- İthalatta tarifeler kaldırıldı.
- 6- İmalat sanayiinde koruma oranları düşürüldü.
- 7- Ulusal para (cruzerio) çeşitli kereler devalüe edildi (1968'den sonra sık sık küçük ayarlamalar yönetimine gidildi)²⁸.

25 D.G. Becker (1984), s. 420.

26 I. Little ve Diğerleri (1971), s. 379.

27 R. Thorp ve L. Whitehead (1979), s. 262.

28 I. Little ve Diğerleri (1971), s. 379; B. Balassa (1979), s. 32.

Alınan istikrar tedbirleri sonucu (1964-1967) üretim artışı yavaşladı. Üretim artışı tarımda daha fazla olmuştur. Bu krizin hafif atlatılmasını sağlayan etkenlerden bir tanesidir (Yabancı sermaye girişinin zamanla artması bir diğer etkindir).

1967 sonrasında yeni hükümetle birlikte, 1964-1967'ye nazaran daha fazla genişlemeye önem verildi. Bazı mallarda, özellikle tüketim mallarında ithalat vergileri ithalatın artması nedeniyle % 100 arttırıldı²⁹. Yani piyasa ekonomisi ve ihracata yönelirken koruyucu politikalar da izlenmiştir.

1967-1973'de milli gelir yılda ortalama % 10.1 artarak "Brezilya mucizesi" gerçekleşti. Bu oran diğer ileri kapitalist ve gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında oldukça yüksektir*. Brezilya'nın başarısını değerlendirirken bir nokta unutulmamalıdır; mucize yılları dünyada genişleme dönemine tekabül etmektedir. Brezilya'da bu yıllarda (her yıl ortalama % 10 oranında arttı) görülen ihracat artışını da bu gerçek içinde değerlendirmek gerekir**. İhracatın teşviki ile dış ticarete imalat sanayinin payı artmış, çeşitlemeye gidilmiştir. 1964'de 1.406 milyar dolar olan ihracat, 1973'de 6.149 milyar dolara çıkmıştır. Fakat ithalatın da aynı oranda, hatta daha fazla arttığı görülmektedir. 1964'de 1.263 milyar dolar (Cif) olan ithalat 1973'de 6.999 milyar dolar olmuştur³⁰. 1973 bunalımından sonra büyüme ve ihracat artışı duraklama ve düşüşe dönüşmüştür.

c) Para Politikası

Dış ekonomik ilişkilerindeki liberalleşmeyi ve sermaye yapısındaki değişimleri tamamlayıcı nitelikte izlenen para politikası şöyle olmuştur³¹. Sık sık kambiyo ayarlaması yapılmış, döviz mevduatı uygulaması getirilmiştir. Sıkı para politikasına genellikle sadık kalınmış, faiz hadlerinin enflasyonun üzerinde olmasına dikkat edilmiştir. Bunun sonucunda, 1967'de % 30 dolaylarında olan tüketici fiyatlarındaki artış 1973'e gelindiğinde % 12.6'ya kadar düşmüştür (Daha sonra artış başlayacaktır). Hemen hemen bütün finansal aktiflerde endekslemeye (1964-1975) gidildi (1975'den sonra faiz hadlerinin serbest bırakıldığı görülmektedir)*. Alınan tedbirler gereği, 1974'e kadar faiz hadleri enflasyonun üzerinde seyretmiş (% 3-% 7.5 arasında) ve ülke içi finansal aktiflerinin getirişi (mevduat faizi), dolara bağlı getiriden (1969-1973) daha fazladır. Yani faiz hadleri, aynı zamanda, yabancı sermayeyi teşvik yollarından biri olmuştur.

29 I. Little ve Diğerleri (1971), s. 382.

* Aynı dönemde (1968-1973) gelişmekte olan ülkelerde GSMH artışı, petrol ithal eden ülkelerde % 6, ihraç eden ülkelerde % 9.28'dir. Gerçekte bu rakamlar bir sonraki dönemle kıyaslandığında oldukça yüksektir. 1974-1979'da petrol ithal ve ihraç eden ülkelerde GSMH artışı % 5.1 olmuştur. 1980 sonrasında bu rakamlar sırayla % 3.45 ve % - 3.6 olmuştur.

30 International Financial Statistics.

31 Vicente Galbis (1979), s. 334-366.

** 1963-1973 yılları arasında dünya ihracat hacmi % 9 artmıştır. Gelişmiş ülkelerin ihracatı daha da yüksektir (% 10.5). Bu daha sonraki dönemde (1974-1979) sırayla % 4.5 ve % 5.5 olmuştur. İhracat hacmindeki düşüş aşağı yukarı % 100'dür. 1980-1982'de ise % - 0.5 ve % 1.83'dür. Bkz. David Greenaway (1983), s. 33.

* Endeksleme devlet tahvillerini de içermiş ve toptan eşya fiyatları endeksi temel alınmıştır.

d) Sermaye Yapısında Değişme ve Yabancı Sermaye

1967 sonrasında sermaye yapısı şu eğilimleri taşımaktadır³².

1- Dayanıklı tüketim mallarının üretiminde hızlı artış; bunu tüketim kredilerinin artması, orta gelir gruplarının yükselen geliri, piyasada tekelleşme ve bağlı olarak ölçek ekonomileri teşvik etmiştir. İmalat sanayi içinde dayanıklı tüketim malları öncü sektördür. Dönem içinde imalat sanayiinde üretim % 14.7 artarken, dayanıklı tüketim mallarında % 23.8'dir.

2- Artan kredi kolaylıkları ve büyük kamu sektörü yatırımları ile inşaat sanayiinde hızlı büyüme.

3- Sabit sermaye oluşumunda hızlı artış; dönem içinde ülke için yatırımlar kadar, dış yatırımlar da önemli rol oynamıştır (Yatırım boomunda —1972, 1973— yıllık dış yatırımlar 1 milyar dolar civarındadır).

4- İmalat sanayi ihracatında artış.

Dönem içinde sermayedeki yapı değişikliği ve hızlı büyüme, dünya ekonomisinin genişleme döneminde olması yanında, sendikal hareketin baskı altına alınması ve ücret politikasına bağlıdır. Reel asgari ücret hızla azalmıştır. Ücret artışları verimlilik artışlarını gecikmeyle takip etmiş, gelir bölüşümü ücretliler aleyhine değişmiştir. Ayrıca,

- a) Cari devlet harcamaları, transfer harcamaları ve kentte sosyal hizmetlerin azaltılması,
- b) Alt yapının kalitesinin düşürülmesi,
- c) Dönem başında sanayide var olan atıl kapasitenin değerlendirilmesi,
- d) Uluslararası finans çevrelerince desteklenilmesi (ülke uluslararası rezerv ve euro-dolar piyasasının ana borç alıcılarından),
- e) Dış ticaret hadlerinin lehte seyretmesi sermayedeki yapı değişikliğini ve hızlı büyümeyi sağlayan etkenlerdendir.

Yabancı sermaye ile ilişkilere gelince; dış yatırımlar imalat sanayiinde (üçte ikisi) yoğunlaşmıştır³³ (Bu durum 1973 sonrasında da devam etmiştir). Yabancı sermayenin kendi içinde bileşimi 1974 sonrasında göre bazı farklılıklar göstermektedir. 1964-1973 döneminde doğrudan dış yatırımlar önemlidir. Ayrıca ABD'nin öncü rolü söz konusudur. 1974 sonrasında toplam krediler içinde dış yatırımların azaldığı, buna karşılık gelişen euro-dolar piyasasına uygun olarak özel ticari banka kredilerinin arttığı görülmektedir.

1967-1973 de elde edilen "Brezilya mucizesi" 1974'den itibaren tersine dönmüştür. 1974 sonrası petrol şoku ve uluslararası resesyon "mucize" nin tersine çevrilmesine etkili olmakla beraber, asıl neden değildir. 1970-1973'de hızlı büyümeye karşılık;

- a) Parasal genişleme artmış,
- b) Tüketim harcamaları yükselmiş,
- c) Bir çok sanayide girdi ve tamamlayıcılarda geniş kıtlık görülmüş,
- d) Bir çok sanayide ara girdilerde (özellikle çelik ve kimya sanayiinde) ithalat büyük oranda artmış ve yatırımlarda ithalat yoğunluğu yükselmiştir. Petrol

32 J.R. Wells (1979), s. 229-231; R. Thorp ve L. Whitehead (1979) içinde.

33 D.G. Becker (1984), s. 42.

şokuyla ithalatın değeri 1973'de 6.192 milyar dolardan 1974'de 12.641 milyar dolara çıkmıştır. Fakat bunun yalnız 2.845 milyar doları petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Asıl neden, diğer ithal kalemlerindeki artıştır. Aynı zamanda 1967'lerde görülen dış ticaret hadlerindeki olumluluk tersine dönmüştür³⁴. Bu süreç içinde dönem başında (1967) 3.3 milyar dolar dolayında olan dış borç 1973'de 12.6 milyar dolara çıkmıştır³⁵.

1974 Sonrası Dönem

İlk yıllarda GSMH artmaya devam etmiştir. Bu artış 1974 sonrasında dünya ticaret hacminde düşüş, dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi gibi nedenlere bağlı olarak dış borçlanmayla sağlanmıştır. Enflasyon hızla yükselmeye başlamış, reel faiz haddi belirlenmesinde izlenen liberal politikaya karşılık fiyatlar seviyesinin altında olmuştur. 1979'a gelindiğinde ülkede bunalım derinleşmiş, alınan istikrar tedbirleriyle durum daha da kötüleşmiş, 1983'de IMF ile tekrar masaya oturulmak zorunda kalmıştır.

1974'den sonra korumacılığa daha fazla önem verildiği görülmektedir. Kamu yatırımları da bu dönemde artmaya devam etmiştir. Dış ticaretteki gelişmelere bağlı olarak kamu teşebbüsleri, yabancı firmalarla doğrudan ortak yatırımlara yönelmiştir. Korumacılıkla beraber, ihracat teşvikine devam edilmiştir. Ancak cari hesap açığı artmıştır. Bunu yukarıda belirtildiği gibi yalnız petrol ithalatına bağlamak anlamlı değildir. Cari hesap açığının en büyük nedeni, ithalat-ihracat dengesizliğinden çok diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi yabancı yatırımcı ve bankalara ödenen kâr transferi ve faizdir³⁶.

Brezilya'nın dış borcu hızla artmıştır*. Bu gelişmeye bağlı olarak 1982'de dış borçlar ihracatın 3.9 katıdır. İhracatın yarısı faiz ödemelerine gitmektedir. Bu dönemde giren sermayenin 2/3'ünden fazlasını özel ticari bankalar sağlamıştır. 1960 öncesinde ve 1960'lı yıllarda yabancı sermaye girişi içinde dış özel yatırımlar % 30-40 oranında iken, son yıllarda oran % 20-25'e düşmüştür. Bu durum yabancı sermaye - yatırım ilişkileri açısından ilgi çekici bir gelişmedir**. 1979 sonrasında ticari bankaların da borç vermede eskisi gibi eli açık davranmadıkları görülmektedir. Bu dönemde alınan kredilerin bir diğer özelliği, 1974 öncesine göre daha kısa vadeli olmasıdır. 1983'e gelindiğinde ülke, aldığı borçtan daha fazlasını dışarıya gönderir olmuştur. Yani çıkan sermaye, girenden daha fazladır. Ülke sermaye ihracatçısıdır.

Kamu sektöründe açığın büyümesi (GSMH'nin % 14'ü dolaylarındadır) ve özellikle dış borçlanmada gelişmelere bağlı olarak enflasyon hızla artmış, 1980'deki zirveden sonra GSMH azalmaya başlamıştır. Gelir bölüşümünün ücretliler aleyhine

34 J.R. Wells (1979), s. 233-235.

35 S. Savran (1984 a), s. 38.

36 H. Magdof (1983), s. 32-33.

* 1967'de 3.3, 1973'de 12.6, 1980'de 60, 1982'de 86 milyar dolar.

** 1979'da alınan krediler 25, 1982'de bunun yarısı, 1983'de 8 milyardan fazla değildir. Ayrıca diğer dikkat çekici bir nokta 3. dünyanın toplam borcunun yarısının Latin Amerika'ya ait olmasıdır. Bkz. Pedro Pablo Kuczynski (1983), s. 21; Sylvia Ostry (1983), s. 555; ve R. Roett (1983), s. 697.

olması gerçeği bir tarafa, işsizlik büyük boyutlara (toplam işgücünün 1/3'ü işsizdir) ulaşmıştır. 1964 sonrası "liberalizm" anlayışına bağlı olarak sosyal güvenlik sisteminin yokluğu³⁷ çalışanların durumunu daha da kötüleştirmiştir.

İlgi çeken bir diğer nokta izlenen "liberal" politikaya karşılık faiz hadlerinin fiyat artışlarının altına düşmesidir. 1980 100 kabul edilirse, fiyatlar seviyesi 1976'da 16, 1982'de 400'dür. Fiyat artışı 1980 sonrasında daha da artarak, yıllık artış % 100'ü geçmiştir. Buna karşılık 1975'de faiz hadlerinin belirlenmesi piyasaya bırakılmasına rağmen 1970'lerde % 30 dolaylarında olan faiz haddi 1980'lerde % 75 dolaylarındadır. Reel faiz haddi gittikçe artan şekilde negatif olmuştur*.

İhracat ve ithalat 1970 sonrası dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak bazı önemli eğilimler göstermiştir. İhracatta imalat sanayinin büyük oranda teşviki ile geleneksel ihracat ürünleri yanında imalat sanayinin de önemli yer tuttuğu görülmektedir. 1980'lerde imalat sanayinin payı (işlenmiş maden ürünleri dahil) % 64'dür³⁸. 1974'den sonra ithalata sınırlamalar getirilmiş, kontroller artırılmıştır (ithalat güçlükleri % 100'e yakın şekilde artmıştır**) ³⁹. İhracat ve ithalatın artmaması ötesinde, ülke ve bölgelere göre yeni eğilimler göstermiştir⁴⁰. Bu yapı değişikliğinde, 1974'de petrol fiyatlarının % 80 artması, 1975 resesyonu ve ihracata yönelik sanayi ürünlerinin ihracatında sorunların artması (Merkez ülkeler çevre ve yarı çevre ülkelerden yaptıkları ithalata sınırlamalar getirdiler***) etken olmuştur. 1974 sonrasında tek ülkeye bağlı olmanın sıkıntıları yaşanmıştır. Bundan dolayı ihracat ve ithalatta çevre ve yarı çevre ülkelere yönelmeye çalışılmıştır (Bu durum dış rekabet için devletin ekonomiye daha fazla müdahalesini gerektirdi!). Dış ticarete gelişmelere bağlı olarak doğrudan dış yatırımlarda 1960'da % 50 olan ABD'nin payı 1980'e kadar yarıya yakın azalmış, buna karşılık ortak yatırım ve borçlanmada Japonya'nın payı artmıştır. 1971-1981 yıllarında ihracatta Latin Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğunun payı artmış, ABD'nin 1971'de % 26.1 olan payı 1981'de % 17.7'ye düşmüştür. Avrupa'ya yönelik ihracatta da bir miktar

37 P.P. Kuczynki (1983), s. 22 ve R. Roeet (1983), s. 699-701.

* Reel faiz haddi, 1978-1979'da % - 0.4, 1979-1980'de % - 13.1, 1980-1981'de % - 16.9'dır. Rakamlar için Bkz. A. Longi ve Rüştü Saraçoğlu (1983), s. 20-24.

38 D.G. Becker (1984), s. 416.

** Ülkenin ithalat hacmi 1982'de % 12, 1983'de % 23 düşerek 1974 seviyesinin altına inmiştir. İthalat azalması, birbirine bağlı süreçte ihracat ve ithalatın azalmasına neden olmuştur (Bu durum yalnız Brezilya için değil, dış borç yükü çok büyük olan Arjantin, Şili, Meksika ve Peru için de geçerlidir). Rakamlar için Bkz. Federal Reserve ve Bank of Newyork, Annual Report 1983, Nisan 1984.

39 A. Fishlow (1980), s. 107.

40 D.C. Bruce (1983), s. 848-860.

*** Dünya kapitalist sistemini ekonomik olarak merkez, çevre ve yarı çevre ülkeler olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Merkez ülkelerde; yüksek kâr, ileri teknoloji, yüksek ücret, farklı üretim. Çevre ülkelerde; düşük kâr, geri teknoloji, düşük ücret, fazla farklılaşmayan üretim söz konusudur. Bu iki kutup arasında kalan yarı çevre ülkeler, ülke içindeki orta sınıfa benzer işlevi yerine getirmektedirler. Bu ülkeler yoluyla alt ve üst arasında ortanın olması politik istikrarı sağlamaktadır. Bkz. I. Wallerstein (1983), s. 97, 69, 70.

düşüş vardır. İthalatta Latin Amerika, Asya, Orta Doğu ve Afrika'nın payı artmış (Orta Doğu'da temel etki petrol fiyatlarındaki artıştır), ABD ve Avrupa'dan yapılan ithalat yarı yarıya düşmüştür. Özellikle 1975'den sonra ihracat ve ithalatın yeni bir yapı gösterdiği görülmektedir.

1964-1983 döneminde incelenmesi gereken diğer önemli bir nokta, devletin ekonomik faaliyet üzerine etkisi konusundadır. 1964-1967 dönemi dışında devletin ekonomik faaliyet üzerine müdahalesini genişlettiği görülmektedir. Ayrıca dolaylı olarak devletin ekonomik faaliyet üzerinde düzenleyiciliği artmış, iktisadi kararlar merkezleşmiş, müdahaleci gelenek devam etmiştir. Sermaye oluşum yüzdesi olarak, alt yapı ve kamu teşebbüslerinde doğrudan kamu yatırımları artmıştır. Ekonomik faaliyet kendi kendine bırakılmamış, sermayenin yeni yapısı doğrultusunda yardım ve teşvikler arttırılmıştır. Fiyat kontrolleri artarak devam etmiş, vergileme yoluyla kamu kontrolü genişletilmiştir. Tarımsal ihracat imalat sanayinin aldığı yardımı almamıştır. 1964 öncesinde aşırı değerli ülke parası politikasıyla korunan sanayi, bu defa yardım ve teşviklerle tarım aleyhine korunmaya devam edilmiştir⁴¹.

SONUÇ YERİNE

Kapitalist dünya ekonomik sistemi, ekonomik olarak "dünya yapısı", politik olarak "devlet yapıları" özelliği göstermekte, arz "bireysel" üretim kararlarına bağlı olarak piyasanın, talep "sosyal" olarak belirlenen gelir bölüşümünün fonksiyonudur. Kapitalist dünya ekonomik sistemi içinde bazı yarı çevre ülkelerinin, özellikle daralma dönemlerinde (genişleme dönemlerinde pek görülmez) dünya ekonomisinin yeniden yapılanmasından dolayı, dünya artığında payı artarken, bazılarını azaltmaktadır. Yarı çevre ülkelerde dikkati çeken başka bir özellik, ülke için piyasada imalat sanayi ön plana çıkmakta, geleneksel mallar ihracatta hala önemini korumaktadır. Bu açıdan bu ülkeler çevre için merkez, merkez için çevredir⁴².

Yarı çevre ülkelerde, ithal ikamesi politikada "sanayileşmek" ve ihracata yönelik piyasa ekonomisinde rekabet için yoğun devlet müdahalesi söz konusudur. Günümüzde (yeni), liberalizm anlayışında müdahale;

a) İşçi ücretlerinin sınırlandırılması,

b) İhracatın vergi iadesi, kredi kolaylıkları v.s. çerçevesinde yoğun olarak teşviki çerçevesinde olmaktadır. (Yeni) Liberalizmde de devletin ekonomiye müdahalesinde azalma olmamış, aksine artmıştır.

Brezilya'da sermayenin yapısı kapitalist dünya ekonomisinden ayrı düşünülemez. 1947 öncesinde dünya ekonomisindeki daralma ve savaş koşullarından dolayı dışa kapalı, 1947-1964 döneminde yoğun ithal ikamesi, 1964 sonrasında "piyasa" ekonomisi politika izlenmiştir. Bu aşamaları birbirine bağlı düz bir çizgi olarak almak gerekir. Sermaye yapısı, uluslararası işbölümü çerçevesinde merkeze bağlı olarak belirlenmiştir. Devletin iktisadi faaliyet üzerinde müdahalesi izlenen iktisat politikalarından bağımsız olarak⁴³ sermayenin yeni yapısı doğrultusunda olmak-

41 A. Fishlow (1980), s. 106.

42 I. Wallerstein (1983), s. 247-273.

43 S. Savran (1984 b), s. 22.

tadır. Piyasa ekonomisine yönelik iktisat politikası izlenmesi bu gerçeği değiştirmemektedir.

Süreç içinde, yabancı sermaye ve dış ticaretin yapısı ve yönü değişmiştir. 1960'lı yıllarda gelişen, 1970'li yıllarda büyük boyutlara ulaşan özel ticari banka fonlarında borçlanma nedeniyle, dış yatırımlar/toplam dış borçlar oranının düşüğü gözlenmektedir. Dış ticarete artan ihracata karşılık, ithalatın da büyük boyutlarda arttığı ve ihracatın yarı çevre ve çevre ülkelere doğru yöneldiği görülmektedir.

İzlenen iktisat politikalarının geçirdiği aşamalar açısından dikkati çeken bir diğer nokta, gelir bölüşümüdür. İthal ikameci dönemde popülist politikalar izlenmiş ve reel ücret artmıştır. "Piyasa" ekonomisi döneminde reel ücret düşmüştür. 1965-1980'de reel ücretlerin % 40 dolayında düşmesi⁴⁴ sermaye yapısı değişikliğinde devletin rolünün bir başka göstergesidir.

KAYNAKLAR

- Amin, S.; "The World Crisis of the 1980 s, An Interview with Samir Amin", Montly Review, 33 (2), June 1981, s. 33-43.
- Balassa, B.; The Structure of Production in Developing Countries, John Hopkins Press, Baltimore ve London, 1971.
- "Growth Policies and The Exchange Rate in Turkey", Meban, The Role of Exchange Rate Policy in Achieving the Outward Orientation of the Turkish Economy, 1979, s. 15-60.
- "Yeni Sanayileşen Ülkelerde 1973 Yılından Sonra Ekonomi Politikası Tecrübesi ve Türkiye Örneği", Meban Dışa Açılmada Kambiyo Politikası, 1981, s. 33-44.
- Becker, D.G.; "Development, Democracy and Dependency in Latin America: A Post-Imperialist View", Third World Quarterly, 6(2), April 1984, s. 410-436.
- Bruce, D.C.; "Brazil Plays the Japan Card", Third World Quarterly, 5(4), October 1983, s. 848-860.
- Eralp, A.; "Türkiye'de İzlenen İthal İkameci Kalkınma Stratejisi ve Yabancı Sermaye", Türkiye'de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980, ODTÜ Gelişme Dergisi - Özel sayı, 1981, s. 613-633.
- Farley, R.; The Economics of Latin America, Harber and Row Publishers, Newyork, 1972.
- Federal Reserve Bank of Newyork, Annual Report; 1983, 1984.
- Fislow, A.; Brezilian Development in Long Term Perspective, American Economic Review, May 1980, s. 102-108.
- Galbis, V.; "Inflation and Interest Rate Policies in Latin America, 1967-1976", IMF Staff Papers, 26 (2), 1979, s. 334-366.
- Greenaway, D.; "Multilateral Trade Policy", Lloyds Bank Review, January 1983, s. 30-44.

44 Samir Amin (1981), s. 38.

International Financial Statistics, çeşitli sayılar.

Kuczynski, P.P.; "Latin American Debt: Act Two", Foreign Affairs, 61(1), 1983, s. 21-36.

Langi, A. ve Saraçoğlu, R.; "The Importance of Interest Rates in Developing Economics", Finance and Development, 20(2), June 1983, s. 20-24.

Leff, N.H.; Economic Policy - Making and Development in Brazil, 1947-1964, John Wiley and Sons, Inc., Newyork, 1968.

Little, I. ve Diğerleri; Industry and Trade in Some Developing Countries, Oxford University Press, 2. basım, 1971.

Magdow, H.; "Uluslararası Ekonomik Bunalım ve Üçüncü Dünya", Çev. D. Sağlam ve K. Çakman, Dünya Ekonomisinde Bunalım, AR Basım, 1983 içinde.

Ostry, S.; "The World Economy in 1983", Foreign Affairs, 62(3), 1983, s. 533-566.

Roett, R.; "Democracy and Debt in South America", Foreign Affairs, 62(3), 1983, s. 695-721.

Savran, S.; "Brezilya Mucizesi Üzerine I", Yapıt, Şubat-Mart 1984 a, s. 32-47.

"Yeni Liberalizm, Az Gelişmiş Kapitalizm, Devlet", Nisan-Mayıs, 1984 b, s. 20-32.

Sheehan, J.; "Market-Oriented Economy Policies and Political Repression in Latin America", Economic Development and Cultural Change, 28(2), January 1980, s. 267-291.

Thorp, R. ve Whitehead, L.; "Inflation and stabilisation in Latin America, Macmillan, 1979.

Wachter, S.M.; Latin American Inflation, Lexington Books, 1971.

Wallerstein, I.; The Capitalist World Economy, Cambridge University Press, 1983 (Kitap 1970 sonrası çeşitli makalelerden oluşmaktadır. Makaleler ayrı ayrı belirtilmemiştir).